

УДК 343.3/7:796.03 (043)

Петренко О. І., к.ю.н., старший викладач
кафедри кримінального права та
кримінології ДЮІ МВС України

Потерпілий як ознака складу злочину «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу» (ст. 323 КК України)

Статтю присвячено визначенню потерпілого від спонування до застосування допінгу. Автором доведено, що потерпілими від цього злочину є особи як жіночої, так і чоловічої статі, які досягли 18-річного віку та займаються фізичною культурою чи спортом.

Ключові слова: фізична культура, спорт, кримінально-правові відносини, склад злочину, потерпілий.

Статья посвящена определению потерпевшего от побуждения к применению допинга. Автором доказано, что потерпевшими этого преступления являются лица как женского, так и мужского пола, достигшие 18-летнего возраста и занимающиеся физической культурой или спортом.

Ключевые слова: физическая культура, спорт, уголовно-правовые отношения, состав преступления, потерпевший.

Article is devoted to the victim of the motivation to use doping. The author has proved that the victims of this crime are persons both female and male, under 18 years of age and engaged in physical training or sports.

Key words: physical culture, sport, criminal-law relationship, the crime, the victim.

Одним із пріоритетних завдань сучасної держави є формування здорової нації шляхом підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення. Не є несподіваною теза про те, що саме фізична культура та спорт покликані сприяти розвитку та зміцненню вказаних цінностей. За інерцією, яка бере свій початок з радянського періоду української державності, сферу фізичної культури та спорту вважають такою, що позбавлена злочинного втручання, ніби «недоторканою». Такий підхід з боку держави, породжує відсутність належної уваги правоохоронних органів до стану правопорядку в ній, що призвело сьогодні до появи чисельної кількості суспільно-небезпечних проявів. Найбільше занепокоєння сьогодні викликає тенденція щодо розповсюдження допінгу, яка окрім названих причин, обумовлена набутою за часи незалежності комерційною складовою фізичної культури та спорту. Підтвердженням цього є значна кількість інформації у ЗМІ та мережі Інтернет.

Слід зазначити, що сьогодні в чинному Кримінальному кодексі України передбачено ст. 323 «Спонування неповнолітніх до застосування допінгу», норми якої покликані здійснювати кримінально-правову протидію розповсюдженню вказаного явища. Не дивлячись на достатньо тривалий проміжок часу її існування, все ще невіршеними залишається багато питань щодо застосування даної статті. Передусім малодослідженою є проблема визначення низки ознак даного складу злочину, зокрема його потерпілого.

Потрібно вказати, що цільового кримінально-правового дослідження проблем встановлення потерпілого даного складу злочину в Україні не проводилося. Зазначену та суміжні проблеми розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні учені: Є.Л. Стрельцов, М.В. Сенаторов, А.А. Музыка, Є.В. Лащук, М.Й. Коржанський,

Є.В. Фесенко, А.Н. Красиков та багато інших.

Метою статті є комплексне дослідження потерпілого спонукання неповнолітніх до застосування допінгу та вироблення на цій основі пропозицій щодо удосконалення норм вказаної статті.

Дослідження нормативних приписів КК України, а також положень теорії кримінального права і практики застосування кримінального законодавства дозволяють стверджувати, що з'ясування суті того чи іншого виду потерпілого має значення для встановлення соціальної природи відповідного злочину, з'ясування його характеру та ступеня суспільної небезпеки, вирішення питань про криміналізацію або декриміналізацію діяння, розмежування злочинів, їх кваліфікації та інше [1, с. 35].

Разом з тим, вивчення потерпілих від злочинів неможливе без встановлення його загального визначення, виявлення спільних закономірностей, необхідних для конструювання закону про кримінальну відповідальність.

Враховуючи те, що поняття потерпілого є складним та багатоаспектним, на сьогодні в юридичній науці немає єдиного загального підходу до його визначення. При цьому, найбільш дискусійним у науці залишається питання про суб'єктний склад потерпілих від злочинів.

Так, на думку одних вчених, потерпілими можуть визнаватися лише фізичні особи. Зокрема з точки зору А. Красикова, потерпілим є фізична особа, чії охоронювані кримінальним законом блага (в інших частинах роботи — права, інтереси) були порушені або поставлені під загрозу порушення [2, с. 51]. Аналогічну позицію займає П. Яні вказуючи, що постраждалим є фізична особа, на чії блага — життя, здоров'я, честь і гідність, а також політичні, трудові, майнові та інші права та свободи було спрямоване злочинне посягання [3, с. 40].

Інші автори вважають потерпілими фізичних та юридичних осіб. Зокрема такої позиції дотримуються В. Мінська та Г. Чечель, які вважали, що потерпілим є не тільки фізична, але й юридична особа, якій злочином безпосередньо заподіяні моральна, фізична або майнова шкода або створена реальна небезпека її заподіяння [4, с. 7].

Їх позицію розвивають науковці сучасності, зокрема В. Батюкова, яка теж розглядає потерпілого як фізичну або юридичну особу, чії права й охоронювані законом інтереси порушені або поставлені під загрозу у результаті вчинення злочину [5, с. 7].

Існує також група науковців, які не обмежують коло соціальних суб'єктів, що можуть розглядатися як потерпілі від злочинів, і включають до нього будь-які види суб'єктів соціуму, зокрема різноманітні соціальні об'єднання, державу та суспільство в цілому. Зокрема Р. Кесслер відмічав, що потерпілими можуть бути фізичні та юридичні особи, держава, а також невизначене коло осіб, публіка, організовані спільноти або невизначене коло індивідів» [6, с. 43-53].

Зазначену думку у своїх працях також обґрунтовує М.В. Сенаторов, вказуючи: «Відомо, що деякі злочини заподіюють шкоду не лише юридичним особам, але й іншим видам соціальних суб'єктів. Так, Кримінальний кодекс України 2001 р. містить низку статей, в яких передбачена відповідальність за злочини, що посягають на цінності таких соціальних утворень, як сім'я, населення, держава та суспільство. Якщо не розглядати таких суб'єктів як потерпілих, то виникає питання — ким же вони є, адже їм також, як фізичним і юридичним особам, злочин заподіює шкоду?» [1, с. 57].

Але, на нашу думку, як доречно зазначає Є.В. Лашук, вказана точка зору є

некоректною насамперед через те, що суперечить чинному законодавству. Йдеться про спільну для них ознаку: наразі потерпілим визнається лише фізична особа. Наприклад, не можна визнавати потерпілим у контексті ст. 46 КК (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим) юридичну особу. Юридична особа, якій завдана злочинною шкодою, може бути лише цивільним позивачем у кримінальному процесі [7, с. 71].

Дійсно, закон про кримінальну відповідальність у багатьох випадках містить положення щодо заподіяння шкоди юридичним особам. Наприклад, у ч. 1 ст. 364 КК йдеться, зокрема, про заподіяння істотної шкоди «охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб». Проте від цього держава і юридичні особи не стають потерпілими. У разі заподіяння майнової шкоди приватному, державному чи комунальному підприємству (зокрема, в результаті крадіжки) — на практиці не визнаються потерпілими заводи і фабрики. І це відповідає чинному законодавству. Не може бути потерпілим, наприклад, людина (ч. 1 ст. 1 КК). Безпека людства належить до об'єктів кримінально-правової охорони.

Отже, ми повністю погоджуємося з Є.В. Лашуком та А.А. Музиною, які вважають, що юридичну особу не можна називати потерпілим у матеріальному праві — потерпілим від злочину, оскільки відповідне кримінально каране діяння вчиняється не з приводу юридичної особи, а з приводу об'єкта права власності такої особи. Окрім того, юридична особа ніколи не зазнає ані фізичного, ані психічного впливу. Етимологічно слово «потерпілий» не пов'язано з поняттям юридичної особи, це — «людина, що дістала фізичну травму, зазнала матеріальних втрат, кривди і т. ін.». Термін «потерпілий» застосовується у відповідних кримінально-правових нормах лише стосовно фізичної особи. Це, наприклад: людина, дитина, громадянин, неповнолітній, малолітній, працівник правоохоронного органу, військовослужбовець, непрацездатні батьки, близькі родичі, державний чи громадський діяч, пацієнт, хворий. Тому не випадково у вітчизняному кримінально-процесуальному законі потерпілим визнається саме фізична особа [7, с. 72].

Згідно з диспозицією ст. 323 КК України, потерпілими від досліджуваного злочину є неповнолітні, тобто особи, які не досягли 18-річного віку.

На нашу думку, потерпілими від досліджуваного злочину повинні вважатися не тільки неповнолітні, а й дорослі, тобто будь-які особи.

Така позиція передусім мотивується тим, що останнім часом набирає обертів тенденція розповсюдження, а головне легкодоступності будь-яких допінгових засобів. Знову ж таки, не останнє місце займають шкідливі наслідки застосування таких засобів, і немає значення, хто їх вживає — дорослі чи неповнолітні. Так, як зазначалося раніше, вживання допінгу призводить до перенапруження роботи серцево-судинної системи, печінки, нирок, порушення терморегуляції організму та до інших негативних наслідків, що можуть викликати важкі захворювання і навіть спричинити летальний кінець. Застосування у підвищених дозах цих препаратів часто призводить до гіпертонічної кризи і крововиливу, виникнення аритмії, що нерідко стає причиною смерті спортсмена [8, с. 214].

В свою чергу, наявність такої категорії потерпілого як неповнолітній пропонуємо враховувати в якості кваліфікуючої ознаки злочину та зосередити її у ч. 3 ст. 323 КК України.

Такий підхід до конструювання складів злочинів притаманний для українського

законодавця, оскільки сьогодні особливої уваги держава приділяє забезпеченню гармонійного розвитку дітей та підлітків, захисту неповнолітніх від протиправних посягань на їх моральний та фізичний розвиток. У своїй діяльності у цьому напрямку Україна передусім керується принципами, сформульованими в документах міжнародної спільноти та, в першу чергу, Конвенції про права дитини, прийнятій 20 листопада 1989 р. на 44-ій сесії Генеральної Асамблеї ООН та ратифікованій Верховною Радою України 27 лютого 1991 року. Відповідно до її положень, в нашій країні було розроблено та прийнято Національну програму «Діти України», затверджену Указом Президента України від 24 січня 2001 року №42/2001 та Закон України від 26 квітня 2001 року «Про охорону дитинства», які визначили загальнонаціональним пріоритетом забезпечення прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту та всебічний розвиток.

Реалізація цих положень можлива лише за умови активної протидії негативним, суспільно небезпечним діям відносно неповнолітніх. Цей напрямок державної політики потребує уваги також у зв'язку з тим, що сьогодні в нашій державі, поряд із давно відомими злочинними впливами на неповнолітніх, виникають нові їх види. Особливо занепокоєння на цьому фоні викликає тенденція застосування допінгу неповнолітніми в українському спорті та фізичній культурі. Згідно зі ст. 2 Закону України від 24 листопада 2003 року «Про фізичну культуру та спорт», вказані сфери суспільного життя повинні сприяти підвищенню рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення. Однак застосування допінгу спричиняє суттєву шкоду здоров'ю неповнолітніх, що зумовлює велику суспільну небезпеку цього явища. Окреслена проблема загострюється тим, що певна категорія людей, тим чи іншим чином пов'язаних з фізичною культурою та спортом, для задоволення в першу чергу власних потреб підштовхує неповнолітніх до застосування допінгу чи взагалі займається його розповсюдженням [9, с. 3].

Отже, цілком логічним та закономірним виглядає визнання дій, спрямованих на «спонукання» такої категорії осіб, як неповнолітні до вживання допінгу, кваліфікуючою ознакою цього злочину.

Вказаний підхід до визначення потерпілого пропонуємо закріпити шляхом внесення відповідних змін у ст. 323 КК України та сформулювати її в такому вигляді:

«Стаття 323. Спонування до застосування допінгу

1. Спонування до застосування допінгу.....

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього, двох чи більше осіб, або якщо вони заподіяли шкоду здоров'ю потерпілого».

Слід зазначити, що соціально-демографічну та соціально-рольову характеристику потерпілих від злочину, який ми досліджуємо, вчені визначають по-різному.

Одні вважають, що потерпілими від спонування до застосування допінгу є особи чоловічої статі, які не досягли 18-річного віку [10, с. 384], інші — схильні думати, що ними є не ті неповнолітні з так званих «диких» команд, які займаються звичайними спортивними іграми або неорганізованим культуризмом, а ті, які приймають участь у масовому фізкультурному русі, спортивних змаганнях (турнірах, спартакіадах, олімпіадах), з метою встановлення рекордів, отримання спортивних розрядів, звань майстрів спорту, завоювання призових місць і винагород та інших досягнень у фізкультурі та спорті [8, с. 626], а треті — взагалі визначають потерпілими всіх неповнолітніх осіб [11, с. 177].

Погляди цих фахівців є досить аргументованими, але можуть бути уточнені та конкретизовані.

На нашу думку, потерпілими від досліджуваного злочину повинні вважатися неповнолітні особи як чоловічої, так і жіночої статі, які займаються фізичною культурою або спортом. Така позиція передусім мотивується тим, що останнім часом у сучасному спорті набирає сили тенденція розповсюдження допінгу серед жінок, у тому числі неповнолітніх. Серед них не лише ті, які займаються спортом, але й ті, які займаються у непрофесійних фітнес-клубах з метою зменшення власної ваги та корекції фігури. Власники цих установ, інструктори, які в них працюють, дуже часто пропонують своїм ученицям застосовувати діуретичні засоби, які згідно з Конвенцією належать до класу D – діуретики. Що стосується професійного жіночого спорту, то використання допінгу в ньому вже давно стало поширеним явищем, особливо в таких видах спорту, як важка атлетика, велоспорт та в багатьох інших [12, с. 18].

Безперечно, потерпілими від злочину, який досліджується, повинні вважатися не лише особи, причетні до змагальної діяльності, а всі неповнолітні, які займаються фізичною культурою не для досягнення спортивних результатів, а для зміцнення свого здоров'я, задоволення моральних, фізичних та духовних потреб. Остання група є більшою, ніж та, до якої входять особи, що займаються спортом на професійному чи любительському рівнях. В Україні тисячі людей заради створення атлетичної конституції тіла займаються у непрофесійних атлетичних залах, де їх тренують люди, які за своєю кваліфікацією є далекими від професіоналів. Вони не можуть надати корисної кваліфікованої поради щодо створення раціональної тренувальної системи і спонукають їх з різною метою придбати анаболічні стероїди та інші допінги [13, с. 19]. В одній зі статей журналу «Світ сили» читаємо: «Займаючись весь час натуральним тренінгом, а саме – тренінгом без застосування допінгових препаратів, особа входить у стан розпачу. Але тут «ушлі комерсанти», посміхаючись, починають натякати, що в них є одна штучка, яка зробить з невдах Арнольда Шварценегера – великого чемпіона з бодібілдінгу. Якщо ж зустрічають зацікавленість, то вивалюють перед спортсменами купу анаболічних стероїдів» [14, с. 34-36]. Автором цієї статті є багаторазовий чемпіон Росії та світу з пауерліфтингу майстер спорту міжнародного класу (МСМК) Володимир Кравцов.

Починаючи застосовувати допінг, його споживачі відчувають, якими швидкими темпами почали зростати їх спортивні результати. Як тільки прийом зупиняється – спостерігається різке їх падіння, що породжує бажання відновити застосування допінгу. Ті, які не в змозі придбати такі препарати, впадають у депресію. Багато таких осіб, які намагаються створити великі м'язи, розвинути витривалість та швидкість, у силу своєї генетики ніколи не зможуть їх досягнути. Це люди з яскраво вираженими симптомами м'язової дисформії – психічної хвороби, від якої страждають тисячі людей у світі. М'язова дисформія є різновидом дисформії тіла, психічного захворювання, яке характеризується тим, що хворий відчуває відразу до свого тіла. До 1987 року дисформія тіла мала назву «дисморфобія»: таку назву їй дав психіатр Енріке Морселі у 1891 році [15, с. 35].

Отже, потерпілими від спонукання до застосування допінгу, на нашу думку, є особи як жіночої, так і чоловічої статі, які досягли 18-річного віку та займаються фізичною культурою чи спортом. Але, при цьому, цілком логічним та закономірним виглядає визнання дій, спрямованих на «спонукання» до вживання допінгу такої категорії осіб, як неповнолітні, кваліфікуючою ознакою цього злочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / За науковою редакцією доктора юридичних наук, професора, академіка Академії правових наук України В. І. Борисова. —Х.: Право, 2006.—208 с.
2. Красиков А.Н. Сущность и значение согласия потерпевшего в советском уголовном праве / А.Н. Красиков. — Саратов: СУ, 1976. — 120 с.
3. Яни П. Законодательное определение потерпевшего от преступления / П. Яни // Российская юстиция. — 1995.— № 4. — С. 40.
4. Чечель Г.И. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения / Г. И. Чечель, В.С. Минская — Иркутск: Изд-во Иркутского университета, 1988. — 167 с.
5. Батюкова В.Е. Потерпевший в уголовном праве: автореф дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В.Е. Батюкова. — М., 1995. — 23 с.
6. Kessler R. Die Einwilligung des Verletzten in ihrer strafrechtlichen Bedeutung / R. Kessler— Berlin und Leipzig: J. Guttentag, 1884. — S. 43—53.
7. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А. А. Музика, Є. В. Лашук. — К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. — 192 с.
8. Науково-практичний коментар до КК України / Під редакцією М.О. Потєбенько, В.Г Гончаренка та ін. — К.: — Атіка, 2001. — 854с.
9. Петренко О.І. Кримінальна відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу. автореф. дис.. д.ю.н. 12.00. 08. / Академія адвокатури України. — К., 2005. — 20 с.
10. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України: Частина Особлива. — К.: Атіка, 2001. — 544 с.
11. Фесенко Є.В. Кримінально — правовий захист здоров'я населення / Є.В. Фесенко - Київ.: Істина, 2001. — 298 с.
12. Тэйлор У. Стероиды и женщины — атлетки / У. Тэйлор // Muscle and Fitness. — 1985. — Сентябрь.
13. Басс К. Стероиды: новые тревоги / К. Басс // "Muscle and fitness". — 1989. — Январь.
14. Кравцов. В. Основы питания в пауэрлифтинге / В. Кравцов // Мир силы. — №4. — С. 34 — 36.
15. Власов. Ю. Спорт большой и спорт совсем маленький / Ю. Власов. — М.: Физкультура и спорт, 2002 г. — 230 с.

